

Noam Chomsky en de Franse intellectuelen

Wetenschappelijk debat stuit op wederzijds onbegrip

De Amerikaanse wetenschapper Noam Chomsky is onbekend en onbemind in Frankrijk. *Chomsky Notebook* probeert daarin tevergeefs verandering te brengen.

door Hans Bennis

H

ET

belang van de Amerikaanse taalkundige Noam Chomsky voor de linguïstiek valt moeilijk te overschatten. Chomsky heeft generaties taalkundigen beïnvloed en is op z'n 82ste nog steeds de meest vooraanstaande linguïst ter wereld. Daarnaast is hij beroemd – of berucht – als politiek criticus. Chomsky's scherpe analyses op tal van terreinen maken hem tot een van de grootste denkers van onze tijd.

De verzameling essays *Chomsky Notebook*, geredigeerd door de Belgische theoretisch fysicus en wetenschapsfilosoof Jean Bricmont en de Zwitserse psychologe Julie Franck, biedt een caleidoscopisch en fascinerend beeld van Chomsky's intellectuele kracht. Voor een groot gedeelte betreft het een vertaling van het drie jaar eerder in het Frans gepubliceerde boek *Chomsky*, dat de intentie had om de hoofdpersoon een grotere bekendheid te geven in Frankrijk, getuige ook de eerste zin van de inleiding van de Amerikaanse editie: 'Among contemporary intellectuals, Noam Chomsky is probably famous throughout the world and yet least known in France.'

Het is inderdaad overduidelijk dat Chomsky een regelmatig betwiste, maar desalniettemin vooraanstaande positie heeft in de taalkundige wereld buiten Frankrijk – en dat hij ook in de wereld van de politieke reflectie een belangrijke rol inneemt als kritisch intellectueel. Bricmont en Franck hebben het op zich genomen Chomsky begrijpelijk en interessant te maken voor het Franse publiek en te

CHOMSKY NOTEBOOK
(Columbia Themes in Philosophy.)
door Jean Bricmont en Julie Franck (red.).
Columbia University Press.
New York 2010. 351 pag. € 29,95

verduidelijken waarom hij ten onrechte in Frankrijk nooit de status heeft verworven die hij elders in de wereld geniet.

Om met dat laatste te beginnen, de redacteuren veronderstellen dat Chomsky's geringe bekendheid in Frankrijk is terug te voeren op het feit dat hij niet past in Franse intellectuele hokjes. Hij is geen communist, geen liberaal, geen existentialist, geen postmodernist – eigenlijk sluit hij niet aan bij welke Franse denkrichting dan ook. Geen enkele Franse filosoof heeft hem wezenlijk beïnvloed, met uitzondering van de zeventiende eeuwse rationalist René Descartes.

Chomsky's weerzin tegen postmoderne Franse denkers als Jacques Derrida en Jean-François Lyotard is glashelder, zoals ook blijkt uit een prachtige passage van een in het boek opgenomen interview door Bricmont waarin Chomsky begint met: 'If those in the hermeneutic and postmodern tradition have something interesting or instructive to say about the vast domains in which rational (scientific) inquiry tells us nothing much, I would be the first to cheer.' Dat Chomsky eerst en vooral een onafhankelijk denker is, valt slecht in Franse intellectuele krin-

gen, die houden van grote en meeslepende theorieën, en dan vooral als die theorieën geïnspireerd zijn door Franse geleerden.

Maar er is meer. Chomsky is in eerste instantie taalkundige – 'It says "linguist" on my door' – en hij heeft een theorie ontwikkeld die uitgaat van de hypothese dat menselijke taal gebaseerd is op een aangeboren, mentaal systeem, een soort taalorgaan waarin de abstracte eigenschappen van het taalsysteem zijn vastgelegd. Deze Universele Grammatica bevat algemene principes die bij zorgvuldige bestudering terug te vinden zijn in de duizenden natuurlijke talen die op aarde worden gesproken.

matica, hoe graag wij dat ook zouden willen – net zo goed als dat wij niet kunnen kijken met de facetogen van een spin, hoewel dat een interessant, nieuw perspectief zou kunnen opleveren. Daarnaast zijn de Fransen, onder invloed van hun filosofische traditie, de laatste decennia vooral geïnteresseerd in taalgebruik en veel minder in de structuur van taal.

Bovendien bestaat in Frankrijk een wantrouwen tegen intellectuelen die simpel formuleren. Een simpele stijl kan niet wetenschappelijk en geleerd zijn. Vooral in zijn politieke werk is Chomsky erop gericht zo direct mogelijk misstanden aan de kaak te stellen. Hij geeft niet om mooi gekozen, intellectualistische for-

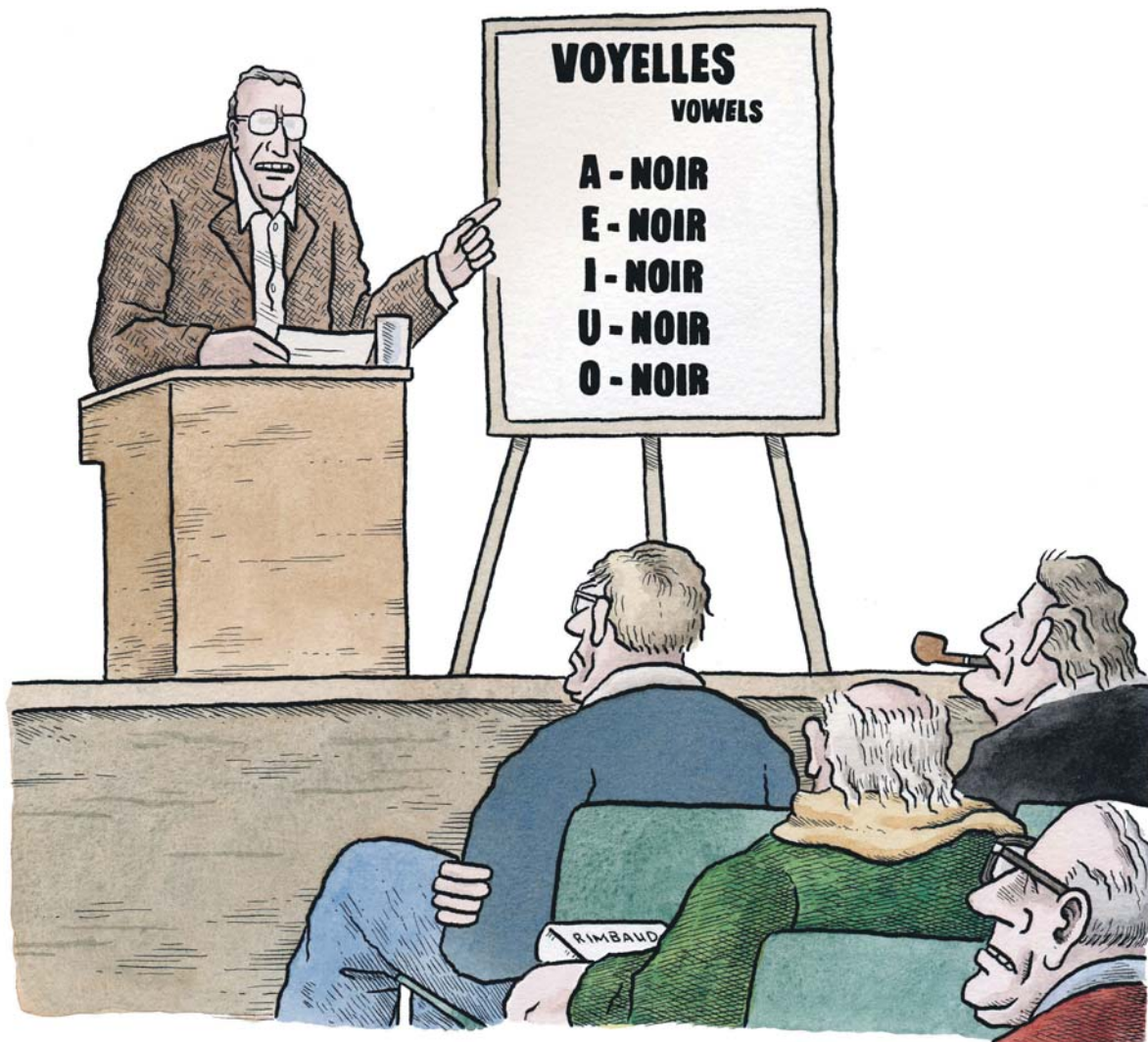

'Franse intellectuelen menen dat Chomsky's generatieve taalkunde een rechtse theorie is.'

Deze visie op taal heeft veel aanhang gekregen in de taalkundige wereld en vormt het dominante paradigma in de linguïstiek. Maar niet in Frankrijk, en zeker niet in Parijs. Een van de redenen daarvoor is dat Franse intellectuelen menen dat de generatieve taalkunde een rechtse theorie is. Als taal een aangeboren eigenschap is, dan beperkt dat de vrijheid van het individu. Wij kunnen dan namelijk geen taalsysteem ontwikkelen in tegenspraak met de Universele Gram-

melingen. Zijn politieke werk is eerder saai, vanwege de gedetailleerdheid en de vele noten en literatuurverwijzingen, dan dat het zou gaan om een elegant geformuleerde, intellectueel uitdagende analyse.

En ten slotte is er natuurlijk de kwestie-Faurisson. Robert Faurisson was een Franse letterkundige die in zijn werk uit de late jaren zeventig van de vorige eeuw het bestaan van de gaskamers tijdens de Tweede Wereldoorlog ter discussie stelde.

De Franse intellectuelen vonden Chomsky's ideeën over taal niet groots en meeslepend genoeg.

Chomsky was – en is – van mening dat het recht op vrije meningsuiting ook moet gelden voor mensen die dingen beweren die de samenleving onwelgevallig zijn. Dat is typisch Chomsky. Niet kiezen voor de gemakkelijke weg door het recht op vrije meningsuiting te laten samenvallen met de eigen individuele of collectieve belangen, maar dit recht van toepassing achten op uitingen die nu juist niet (politiek) correct zijn. Deze affaire bereikte zijn hoogtepunt met het voorwoord van Chomsky over vrije meningsuiting in Faurisson's boek *Mémoire en défense* uit 1980. Op het moment van

sche verklaring voor het verschijnsel zwaartekracht bestond – en die bestaat nog steeds niet – is het principiële onderscheid tussen geest en lichaam verdwenen en moet de geest op dezelfde manier worden onderzocht als de materie.

In beide gevallen is er veel wat we niet begrijpen '... if we are biological organisms, not angels, much of what we seek to understand might lie beyond our cognitive limits – maybe a true understanding of anything, as Galileo concluded and Newton in a certain sense demonstrated'. Het einde van het mechanistische wereldbeeld betekent in Chomsky's

intellectueel. Chomsky is van mening dat intellectuelen hun stem moeten laten horen en kritisch moeten zijn, vooral ten aanzien van hun eigen samenleving. Te vaak laten wetenschappers zich inzetten als onderdelen van het machtsimperium. Politici verkopen zich als vertegenwoordigers van hooggestemde idealen en van het algemeen belang – 'the great soul of power' (de titel van de lezing) – maar houden zich uitsluitend aan hun eigen idealen als die in hun voordeel zijn, daarbij ondersteund door de wetenschap en de media ('manufacturing of consent'). Het is de taak van de intellectueel om deze misleidende opstelling van machthebbers aan de kaak te stellen.

Deze kritische visie ligt ten grondslag aan het meeste van Chomsky's politieke werk, dat voor een groot deel gericht is op de Amerikaanse politiek, zoals de interventie in Irak, maar als Joods intellectueel ook op Israël en de Palestijnse kwestie. Zodanig zelfs dat hem eerder dit jaar de toegang tot de West Bank door Israël is ontzegd. Chomsky is een luis in de pels van de macht, en dat is ook zijn bedoeling.

Na deze essays volgt een wonderlijk, Frans-georiënteerd interview met Chomsky door Bricmont, waarin Chomsky op zijn rustige maar stellige manier aangeeft hoe hij denkt over kapitalisme en de vrije markt (TINA: 'There Is No Alternative'), over anarchisme, de menselijke natuur en de media, maar ook over het *mind-body* probleem, Descartes en darwinisme. Ondanks de gepreoccupeerdheid van de interviewer met de receptie van Chomsky in Frankrijk, geeft dit interview een mooi beeld van een evenwichtige, erudiete en kritische wetenschapper.

De volgende drie hoofdstukken zijn gewijd aan Chomsky's eigenlijke beroep,

de linguïstiek. Cedric Boeckx en Norbert Hornstein, Gennaro Chierchia en Yosef Grodzinsky schrijven vanuit hun eigen perspectief, respectievelijk de syntaxis, de semantiek en de studie van afasie, over het belang van Chomsky voor dit vakgebied. Het zijn stuk voor stuk heldere artikelen die een goed beeld geven van zijn grote invloed op het denken over taal. Aansluitend schrijven Charles Gallistel en Elizabeth Spelke over de relatie tussen Chomsky's werk en recente ontwikkelingen in de cognitiewetenschappen. Chomsky's revolutionaire visie dat een specifiek taalvermogen deel uitmaakt van de aangeboren, menselijke cognitie heeft geleid tot recente ontwikkelingen in de neuropsychologie die eveneens uitgaan van aangeboren, domeinspecifieke systemen, maar dan voor cognitieve competenties op het gebied van onder meer waarneming, ethiek, muziek en rekenen.

En dan is het de beurt aan de Fransen. In hun onnavolgbare en vaak nogal ondoordringbare stijl – ook in de Amerikaanse vertaling (bijvoorbeeld hoofdstuk 10 door Pierre Jacob) – buigen de weinige Chomsky-welgezinde geleerden in Frankrijk zich over diens visies op de filosofie, de intelligentsia en de politiek. Sommige van deze hoofdstukken hebben een licht hagiografisch karakter, maar het is desalniettemin vermakelijk om te lezen over de reacties in Frankrijk op het boek *Manufacturing Consent* (1988) van Chomsky en Edward Hermann, en op de gelijknamige film (Serge Halimi en Arnaud Rindel, hoofdstuk 11), of over de Faurisson-affaire (Jean Bricmont, hoofdstuk 14).

Ondanks de poging die in *Chomsky Notebook* wordt gedaan, is het niet waarschijnlijk dat dit boek het beeld van deze beroemde Amerikaanse taalkundige in de Franse intellectuele wereld zal corrigeren. Er zijn te veel tegenstellingen, er is te veel wederzijds onbegrip. In kringen van Franse intellectuelen wordt Chomsky regelmatig afgeschilderd als het brein achter een foute taaltheorie, als een rechtse samenzweringsdenker of als een ontkenner van de concentratiekampen. Ook Chomsky zelf laat zich niet onbetuigd. Zo lezen we dat hij in 2004 schreef: 'French intellectual life has, in my opinion, been turned into something cheap and meretricious by the "star" system. It is something like Hollywood. Thus we go from one absurdity to another – Stalinism, existentialism, structuralism, Lacan, Derrida – some of them obscene (Stalinism), some simply infantile and ridiculous (Lacan and Derrida). What is striking, however, is the pomposity and self-importance at each stage.' Bepaald niet een uitnodiging tot een wetenschappelijk of politiek debat.

Hans Bennis is taalkundige, directeur van het Meertens Instituut (KNAW) en bijzonder hoogleraar taalvariatie aan de Universiteit van Amsterdam.

Overige literatuur

- N. Chomsky en E.S. Hermann. *Manufacturing Consent*. Pantheon Books. New York 1988.
- R. Faurisson. *Mémoire en défense*. La Vieille Taupe. Parijs 1980.

publicatie had Chomsky zijn toch al geringe krediet in Frankrijk verspeeld. In de media en het maatschappelijke debat werd hij volledig afgebrand, onder andere door de historicus Pierre Vidal-Naquet.

Het *Notebook* begint met twee essays van Chomsky. In het eerste, dat in 2009 verscheen in *The Journal of Philosophy*, zet hij zijn visie op de wetenschap uiteen. Chomsky bespreekt het welbekende filosofische onderscheid tussen lichaam en geest ('the mind-body problem') en concludeert dat er geen goede reden is om dit onderscheid enige wetenschappelijke waarde toe te kennen. Nadat Newton had geconcludeerd dat er geen mechanisti-

perspectief echter geenszins dat de wetenschap niet op zoek zou moeten gaan naar een beter begrip van 'the mysteries of nature' (de titel van het essay), maar dan op een bescheiden manier, gebruikmakend van de rationalistische wetenschappelijke methode, en vooral zonder een a priori onderscheid tussen *mind* en *body*.

Chomsky's tweede essay betreft de tekst van een lezing die hij in 2006 gaf in Beiroet, ter nagedachtenis aan de cultuur- en literatuurwetenschapper Edward Said. Het geeft een goed beeld van Chomsky's politieke opstelling. Hij beschouwt zijn activiteit op dit gebied niet als wetenschappelijk werk, maar als zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid als